

Wyrok z dnia 2 sierpnia 2007 r.

III UK 25/07

W sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych sąd ocenia legalność decyzji rentowej według stanu rzeczy w chwili jej wydania. W uzasadnionych jednakże sytuacjach, kiedy przesłanka prawa do renty dotycząca wymaganego stażu ubezpieczeniowego spełni się w sposób pewny po wydaniu zaskarżonej decyzji, sąd może przyznać ubezpieczonemu świadczenie (art. 316 § 1 k.p.c.).

Przewodniczący SSN Kazimierz Jaśkowski, Sędziowie SN: Romualda Spyt (sprawozdawca), Andrzej Wróbel.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 2 sierpnia 2007 r. sprawy z odwołania Mirosława Z. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w S. o prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy, na skutek skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 13 grudnia 2006 r. [...]

o d d a l i ł skargę kasacyjną.

U z a s a d n i e n i e

Po ponownym rozpoznaniu sprawy z odwołania Mirosława Z. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w S. o rentę Sąd Apelacyjny w Lublinie wyrokiem z dnia 13 grudnia 2006 r. zmienił w części wyrok Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Siedlcach z dnia 20 stycznia 2005 r., przyznający ubezpieczonemu prawo do renty z tytułu częściowej niezdolności do pracy od 12 października 2004 r. do 31 października 2005 r. w ten sposób, że datę początkową prawa do renty ustalił na dzień 16 grudnia 2004 r. i w pozostałej części apelację organu rentowego oddalił. W uzasadnieniu swojego rozstrzygnięcia Sąd stwierdził, że ubezpieczony z wnioskiem o rentę wystąpił w dniu 30 czerwca 2004 r., a jego niezdolność do pracy powstała w dniu 12 października 2004 r. Na dzień złożenia wniosku oraz na dzień powstania niezdolności do pracy ubezpieczony nie le-

gitymuje się wymaganym - zgodnie z przepisem art. 58 ust.1 pkt 5 i ust. 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm.) - okresem składkowym i nieskładkowym. Okresy te, liczone w dziesięcioleciu poprzedzającym datę wniosku, a także poprzedzającym dzień powstania niezdolności do pracy, wynosiły mniej niż 5 lat. Sąd stwierdził, że w obu tych datach ubezpieczony nie spełniał więc wszystkich wymogów prawa do renty wskazanych w art. 57 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Jednocześnie wywiódł, że warunki te są spełnione na dzień 16 grudnia 2004 r., jeśli do stażu ubezpieczeniowego doliczyć dalszy okres pobierania zasiłku dla bezrobotnych, będący okresem pozostawania w ubezpieczeniu. Sąd Apelacyjny podkreślił, że postępowanie sądowe w niniejszej sprawie ma charakter kontrolny w stosunku do zaskarżonej decyzji, co jednak nie wyklucza zastosowania reguły wynikającej z przepisu art. 316 § 1 k.p.c., zgodnie z którą sąd wydaje wyrok, biorąc za podstawę stan rzeczy istniejący w chwili zamknięcia rozprawy; w szczególności zasądzeniu roszczenia nie stoi na przeszkodzie okoliczność, że stało się ono wymagalne w toku sprawy. Wskazał na orzecznictwo Sądu Najwyższego niewykluczające takiej możliwości w sprawach o świadczenie z ubezpieczenia społecznego, w tym wyrok z dnia 10 marca 1998 r., II UKN 555/97 (OSNAPiUS 1999 nr 5, poz. 181), a także na wyrok z dnia 7 lutego 2002 r., II UKN 13/01 (OSNP 2003 nr 22, poz. 549), w których Sąd Najwyższy stwierdził, że przy ustalaniu prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy, doliczenie w postępowaniu sądowym do okresów składkowych i nieskładkowych uwzględnionych przez organ rentowy, okresów ubezpieczenia przypadających po wydaniu zaskarżonej decyzji, nie jest naruszeniem art. 33 ust. 1 pkt 5 w związku z ust. 2 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.). Sąd Apelacyjny podkreślił, że nie podziela przeciwnego stanowiska wyrażonego w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 20 maja 2004 r., II UK 395/03 (OSNP 2005 nr 3, poz.43), zgodnie z którym warunki nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy określone w art. 57 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS muszą być spełnione łącznie w chwili wydania decyzji przez organ rentowy, a w postępowaniu odwoławczym od decyzji odmawiającej prawa do tej renty sąd ubezpieczeń społecznych ocenia legalność decyzji według stanu rzeczy istniejącego w chwili jej wydania. Dlatego też Sąd Apelacyjny biorąc pod uwagę stan rzeczy istniejący w chwili wydania wyroku doliczył do stażu ubezpieczeniowego dalszy okres pobierania zasiłku dla

bezrobotnych do dnia 16 grudnia 2004 r., kiedy to ubezpieczony osiągnął pięcioletni okres składkowy i nieskładkowy i ustalił prawo ubezpieczonego do renty od tej daty.

Skargę kasacyjną od powyższego wyroku wywiódł pozwany organ rentowy opierając ją na naruszeniu prawa materialnego i zarzucając błędną subsumcję bezspornego stanu faktycznego pod normę przepisu art. 57 ust. 1 pkt 2 i art. 58 ust. 1 pkt 5 i ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS oraz na naruszeniu prawa procesowego - art. 316 § 1 k.p.c. Wskazując na powyższe skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku oraz poprzedzającego go wyroku Sądu pierwszej instancji i orzeczenie co do istoty sprawy poprzez oddalenie odwołania. Uzasadniając wniosek o przyjęcie skargi do rozpoznania skarżący podniósł, że jest ona oczywiście uzasadniona, nadto uzasadnia ją rozbieżność orzecznictwa Sądu Najwyższego dotycząca stosowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych art. 316 § 1 k.p.c., dostrzeżona także przez Sąd Apelacyjny. W uzasadnieniu skargi skarżący przyznał, że konstrukcja prawna Sądu Apelacyjnego umożliwiająca przyznanie renty na tej podstawie, że wszystkie przesłanki prawa do renty spełnione zostały po wydaniu decyzji, lecz przed wydaniem wyroku, nie jest pozbawiona logiki. Jednakże, jego zdaniem, przepis art. 316 § 1 k.p.c. nie ma zastosowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, bowiem sąd ubezpieczeń społecznych ocenia legalność decyzji według stanu rzeczy istniejącego w chwili jej wydania. W tym zakresie skarżący poparł swoje stanowisko poglądem Sądu Najwyższego wyrażonym w wyroku z dnia 20 maja 2004 r., II UK 395/03 (OSNP 2005 nr 3, poz.43). Ponadto podkreślił, że stanowiska zawarte w orzeczeniach Sądu Najwyższego, które uwzględnił Sąd Apelacyjny, zapadły na tle uprzednio obowiązującego stanu prawnego, co jego zdaniem nie pozostaje bez znaczenia dla oceny rozstrzyganej kwestii prawnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przepis art. 316 § 1 k.p.c. stanowi, iż po zamknięciu rozprawy sąd wydaje wyrok biorąc za podstawę stan rzeczy istniejący w chwili zamknięcia rozprawy; w szczególności zasądzeniu roszczenia nie stoi na przeszkodzie okoliczność, że stało się ono wymagalne w toku sprawy. Wywody skargi kasacyjnej wniesionej przez organ rentowy sprowadzają się do kwestionowania stosowania tej ogólnej reguły procesowej do spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych, rozpoznawanych w postępowaniu odrębnym, objętym przepisami 477⁸ k.p.c. - 477¹⁶ k.p.c. Zasadnicza argumentacja organu rentowego opiera się na odrębności tego postępowania, która wyraża

się tym, iż postępowanie sądowe jest kontynuacją postępowania administracyjnego i rola sądu sprowadza się do kontroli prawidłowości decyzji kończącej to postępowanie. Stanowiska tego nie sposób uznać za nieuprawnione. W istocie bowiem pozytywne rozstrzygnięcie w decyzji o prawie do określonego świadczenia stanowi potwierdzenie spełnienia wszystkich przesłanek tego prawa, a więc wystąpić one muszą w dacie wydania decyzji. Skoro postępowanie sądowe w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych wszczyna się poprzez wniesienie odwołania od negatywnej decyzji organu rentowego, to postępowanie to ma na celu zweryfikowanie stanowiska tego organu wyrażonego w decyzji, a więc ze swej istoty weryfikacja ta nie powinna uwzględniać stanu istniejącego w dacie późniejszej niż data jej wydania. Oczywiście jest to, iż z żądaniem prawa do renty nie można wystąpić bezpośrednio do sądu, pomijając drogę postępowania administracyjnego. Przeciwnie stanowisko przeczyłoby generalnej zasadzie, że w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych postępowanie sądowe poprzedza obligatoryjne postępowanie administracyjne, zakończone decyzją administracyjną i dopiero wtedy otwiera się droga sądowa do dochodzenia roszczenia. Jednakże to, co jawi się jako oczywistość przy wystąpieniu z żądaniem przyznania prawa do renty, nie jest już tak jednoznaczne w sytuacji trwającego już przed sądem procesu odwoławczego od decyzji, kiedy to okazuje się, że ostatnia przesłanka prawa do renty spełniła się w sposób pewny i niekwestionowany przez organ rentowy już po wydaniu decyzji. Stąd pytanie, czy w takiej sytuacji uzyskanie prawa do renty wymaga ponownego wniosku w organie rentowym, czyli rozpoczęcia procedury administracyjnej od nowa. Rozważenia zatem wymaga, czy w takim właśnie wypadku nie podlega modyfikacji generalna zasada sprowadzenia postępowania sądowego do badania legalności decyzji w chwili jej wydania, o ile oczywiście przepisy dotyczące postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń, modyfikacji takiej wprost nie zakazują. Otóż w obecnym stanie prawnym, obowiązującym od dnia 1 stycznia 2005 r. (w myśl art. 477¹⁴ § 4 k.p.c.) w sprawie o świadczenie z ubezpieczeń społecznych, do którego prawo jest uzależnione od stwierdzenia niezdolności do pracy lub niezdolności do samodzielnej egzystencji, a podstawę do wydania decyzji stanowi orzeczenie lekarza orzecznika Zakładu Ubezpieczeń Społecznych lub orzeczenie komisji lekarskiej Zakładu Ubezpieczeń Społecznych i odwołanie od decyzji opiera się wyłącznie na zarzutach dotyczących tego orzeczenia, sąd nie orzeka co do istoty sprawy na podstawie nowych okoliczności dotyczących stwierdzenia niezdolności do pracy lub niezdolności do samodzielnej

egzystencji, które powstały po dniu złożenia odwołania od tej decyzji. W tym przypadku sąd uchyla decyzję, przekazuje sprawę do rozpoznania organowi rentowemu i umarza postępowanie. Przepis ten wyraźnie wyodrębnia określoną kategorię spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych, w których spór sprowadza się do jednej z przesłanek prawa do świadczenia, a mianowicie do kwestii związanych z niezdolnością do pracy lub niezdolnością do samodzielnej egzystencji. Zakazuje on orzekać sądowi co do istoty sprawy w sytuacji zaistnienia, po wniesieniu odwołania do sądu, nowych okoliczności dotyczących stwierdzenia niezdolności do pracy lub niezdolności do samodzielnej egzystencji. Wynika z niego zatem, iż wszystko, co ma walor nowości po wniesieniu odwołania, nie podlega ocenie sądu, bowiem „nowości” te winien w pierwszej kolejności ocenić organ rentowy. Nowe okoliczności dotyczące stwierdzenia niezdolności do pracy lub niezdolności do samodzielnej egzystencji, to również okoliczności, które wskazują na ewentualną możliwość powstania niezdolności do pracy po wniesieniu odwołania, a więc mogą być to okoliczności wskazujące na spełnienie się ostatniej przesłanki prawa do renty po wydaniu zaskarżonej decyzji. Przepis ten zatem wyklucza stosowanie w tych sprawach reguły wynikającej z przepisu art. 316 § 1 k.p.c. skoro istniejący stan rzeczy powstały w trakcie postępowania sądowego nie może być brany pod uwagę przez sąd i co więcej stanowi on przeszkodę procesową w wydaniu merytorycznego rozstrzygnięcia w ogóle. Ograniczenia takiego nie doznają pozostałe kategorie spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych, w tym te o prawo do renty, w których jedyną okolicznością sporną są kwestie związane ze stażem ubezpieczeniowym, jako warunkiem koniecznym nabycia prawa do tego świadczenia. Stąd też stanowisko, że w takich sprawach zasada badania legalności decyzji organu rentowego na dzień jej wydania ma charakter bezwzględny, nie jest tak oczywista. Ostatecznie bowiem postępowanie sądowe toczy się według reguł wynikających z przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, a odwołanie od decyzji organu rentowego zastępuje pozew w sprawie cywilnej. Stąd też założenie, że orzekanie w procesie przed sądem w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych dotyczy wyłącznie badania legalności decyzji organu rentowego nie może mieć charakteru absolutnego. Ma ono bowiem uzasadnienie tylko wtedy, kiedy odwołanie się do przepisu art. 316 § 1 k.p.c. wypaczałoby charakter postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych i prowadziłoby do jaskrawego pominięcia odrębności tego postępowania poprzez całkowite pozbawienie znaczenia postępowania administracyjnego poprzedzającego postępowanie sądowe. Niebezpieczeństwa ta-

kiego nie ma w sytuacji, kiedy spełnienie się ostatniej z przesłanek prawa do świadczenia (osiągnięcie wymaganego stażu ubezpieczeniowego) w trakcie postępowania sądowego jest oczywiste i niekwestionowane przez organ rentowy. Takie też stanowisko zaprezentowane zostało w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 25 stycznia 2005 r., I UK 152/04 (OSNP 2005 nr 17, poz. 273), który przyjął, że z art. 316 § 1 k.p.c. nie wynika obowiązek przeprowadzenia dowodów w celu ustalenia niezdolności do pracy, która miała powstać po wydaniu zaskarżonej odwołaniem decyzji odmawiającej prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy oraz wywiódł, że zasadą jest, iż sąd ocenia legalność decyzji organu rentowego według stanu rzeczy istniejącego w chwili jej wydania, a jedynie wyjątkowo może przyznać ubezpieczonemu świadczenie, jeżeli warunki je uzasadniające zostały spełnione po wydaniu zaskarżonej decyzji. Wyjątek taki jest obwarowany szeregiem zastrzeżeń, takich jak oczywistość prawa do świadczenia i pewność co do merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy przez organ rentowy w razie ponownego zgłoszenia wniosku. Również w wyroku z dnia 20 maja 2004 r., II UK 395/03 (OSNP 2005 nr 3, poz. 43), Sąd Najwyższy dostrzegł wyjątkowość sytuacji, w której warunek w postaci wymaganego stażu ubezpieczeniowego spełnia się po wydaniu zaskarżonej decyzji i mimo że wyraził pogląd, iż warunki nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy określone w art. 57 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS muszą być spełnione łącznie w chwili wydania decyzji przez organ rentowy i stwierdził, że w postępowaniu odwoławczym od decyzji odmawiającej prawa do tej renty sąd ubezpieczeń społecznych ocenia legalność decyzji według stanu rzeczy istniejącego w chwili jej wydania, za aksjologicznie usprawiedliwione uznał przyznanie prawa do renty w analogicznej jak w niniejszej sprawie sytuacji. Z kolei w wyroku z dnia 7 lutego 2002 r., II UKN 13/01 (OSNP 2003 nr 22, poz. 549), Sąd Najwyższy stwierdził, że przy ustalaniu prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy, doliczenie w postępowaniu sądowym do okresów składkowych i nieskładkowych uwzględnionych przez organ rentowy, okresów ubezpieczenia przypadających po wydaniu zaskarżonej decyzji, nie jest naruszeniem art. 33 ust. 1 pkt 5 w związku z ust. 2 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.). Pogląd ten poparł wieloletnią praktyką sądów ubezpieczeń społecznych i orzecznictwem byłego Trybunału Ubezpieczeń Społecznych oraz Sądu Najwyższego (por. wyroki: z dnia 7 lipca 1971 r., III URN 9/71, OSPiKA 1971 nr 42, z 22 października 1987 r., II URN 290/86, PiZS 1987 nr 7, s. 62, z dnia 23 czerwca 1988 r., II URN 29/88, OSP 1989 nr

5, poz. 107). Wreszcie w wyroku z dnia 10 marca 1998 r., II UKN 555/97 (OSNAPiUS 1999 nr 5, poz. 181), Sąd Najwyższy po raz kolejny stwierdził, że sąd ocenia legalność decyzji rentowej według stanu rzeczy istniejącego w chwili jej wydania. Jednakże dalej wywiódł, że sąd może przyznać ubezpieczonemu świadczenie, jeżeli warunki je uzasadniające zostały spełnione po wydaniu zaskarżonej decyzji (art. 316 § 1 k.p.c.). Wywiódł także, że jeżeli sąd ustali, że jedyna przyczyna odmowy przyznania emerytury lub renty ustała po wydaniu zaskarżonej decyzji, jest władny wydać wyrok przyznający świadczenie z datą spełnienia się wszystkich przesłanek koniecznych do nabycia prawa do tego świadczenia. Ustalenia stanowiące faktyczną podstawę rozstrzygnięcia zawartego w takim wyroku muszą jednak dotyczyć okoliczności pewnych. Tylko w takich razach dopuszczalne jest swego rodzaju skrócenie procedury przez eliminację ponownego postępowania przed organem rentowym z nowego wniosku o świadczenie niewątpliwie należne. Identyczne stanowisko wyrażone zostało w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 10 marca 1998 r., II UKN 555/97 (OSNP 1999 nr 5, poz. 181). W tym miejscu podkreślić należy, że wbrew zarzutom skargi, które *nota bene* w żaden sposób nie zostały uzasadnione, nie ma znaczenia, że niektóre z tych poglądów odnoszą się do uprzednio obowiązujących przepisów ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin, bowiem rozważania na tle niniejszej sprawy nie dotyczą prawa materialnego, lecz przepisów postępowania cywilnego. Tak więc - wbrew wywodom skargi - wszystkie powoływane przez skarżącego na poparcie swojego stanowiska orzeczenia Sądu Najwyższego dopuszczają wyjątek od zasady, że sąd ocenia legalność decyzji rentowej według stanu rzeczy istniejącego w chwili jej wydania. Wyjątek ten dotyczy spraw identycznych jak niniejsza sprawa, bowiem i w tej sprawie przesłanka w postaci osiągnięcia wymaganego przepisem art. 58 ust. 1 pkt 5 w związku z ust. 2 tego artykułu ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych okresu składkowego i nieskładkowego wystąpiła po wydaniu decyzji przez organ rentowy.

Kończąc powyższe rozważania podkreślić należy, że powyższa konstrukcja prawna jest możliwa tylko w odniesieniu do dziesięciolecia liczonego wstecz od daty wniosku o rentę i prowadzi do tego, iż w trakcie trwającego postępowania sądowego ziszczenie się w sposób pewny ostatniej przesłanki prawa do renty w postaci wymaganego okresu składkowego i nieskładkowego wniosek ten zastępuje. Natomiast nie jest ona możliwa w przypadku dziesięciolecia liczonego wstecz od daty powstania

inwalidztwa, gdyż w tej sytuacji warunkiem koniecznym prawa do renty jest to, aby osiągnąć wymagany okres przed a nie po powstaniu niezdolności do pracy. Powyższe rozważania prowadzą ostatecznie do stanowiska, zgodnie z którym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych sąd ocenia legalność decyzji rentowej według stanu rzeczy istniejącego w chwili jej wydania. W uzasadnionych jednakże sytuacjach, kiedy przesłanka prawa do renty dotycząca wymaganego stażu ubezpieczeniowego spełni się w sposób pewny po wydaniu zaskarżonej decyzji, sąd może przyznać ubezpieczonemu świadczenie, biorąc za podstawę przepis art. 316 § 1 k.p.c.

Mając na uwadze powyższe Sąd Najwyższy, uznając skargę kasacyjną za bezzasadną, na mocy art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł jak w sentencji wyroku.

=====